

वासरांचे रोगनियंत्रण

दुधोत्पादनामध्ये वासरांचे आरोग्य व्यवस्थापन महत्त्वाचे आहे. वासरांना त्यांच्या वयाच्या साधारणपणे चार ते सहा महिन्यांपर्यंत रोगांचा प्रादुर्भाव जास्त होतो. त्यामुळे त्यांचे रोगनियंत्रण करणे, योग्य वेळी करणे गरजेचे असते.

नालेचा आजार :

यालाच नंबल ईल असेही म्हणतात. गाय विताच वासराची नाळ न तुटल्यास, पाशचरेला, स्ट्रेप्टोकोकस, क्लायमेडिया इत्यादी जिवाणू व बुरशी यांच्या वाढत्या संख्येमुळे लहान वासरांना सुरुवातीच्या काळातच हा आजार होतो. या रोगाचा प्रादुर्भाव नाळेद्वारे होतो.

लक्षणे :

शरीरातील सांध्यामध्ये सुरुवातीला पाणी भरून नंतर सुजून त्यात पू भरतो, याला म्हणूनच सांधेसुजीही म्हणतात. सांध्याबरोबरच बेंबीही सुजून त्यात पू होतो. वासरे अशक्त होऊन हालचाल मंदावते. वासरे दूध पीत नाहीत. बेंबीचे परीक्षण केल्यास त्याच्या तोंडावाटे लाल द्रव येताना दिसतो. गाठ दिसून येते. सांधेद्रव व बेंबीतील स्त्रावाची तपासणी करून निदान करता येते.

प्रतिबंधक उपाय :

- १) पशुवैद्यकाच्या सल्ल्याने योग्य प्रतिजैविकाचा वापर करावा.
- २) गाय विताच वासराची नाळ न तुटल्यास, ती उकळत्या पाण्यात निर्जतुक केलेल्या कात्रीने कापून घ्यावी. नाळ बेंबीपासून दोन इंच अंतरावर कापून शरीरालागतची नाळ तीव्र टिंक्वर आयोडीनमध्ये बुडवून स्वच्छ धाग्याने बांधून टाकावी.
- ३) नाळेवर माशया, डास बसणार नाहीत याची काळजी घ्यावी.

फुफ्फुसदाह :

या रोगाला वासरातील न्यूमोनिया असेही म्हणतात. हा वासरातील अत्यंत महत्त्वाचा आणि घातक आजार असून, जन्मल्यानंतर पहिल्या काही आठवड्यात होणारा श्वसनसंस्थेचा आजार आहे. हा आजार इकोलाय, पाशचुरेल्ला, अॅक्टीनोमायसेस इ. जिवाणूमुळे आणि बोव्हाईन हर्पिस रेस्पायरेटरी सिंक्सीयल व्हायरस, पॅराईन्फ्लूझा व्हायरस इ. विषाणूमुळे तर क्लामाडिया मायकोप्लाझ्मा इत्यादींमुळे होतो.

प्रकाशन

महाराष्ट्र पशु व मत्त्य विज्ञान विद्यापीठ, नागपूर, संशोधन अनुदान अंतर्गत

लक्षणे :

सुरुवातीस ताप येणे, नाकावाटे पाण्यासारखा किंवा हिरवट-पिवळसर स्त्राव येणे, श्वासोच्छ्वासास त्रास होणे इ. लक्षणे दिसून येतात व काही दिवसातच लागण झालेले वासरू अशक्त होते. योग्य वेळी उपचार न झाल्यास वासराचा मृत्यूही होण्याची शक्यता असते.

प्रतिबंधक उपाय :

- १) वासराचा जन्म होताच सर्वप्रथम त्याचा श्वासोच्छ्वास चालू असल्याची खात्री करावी. नंतर त्याचे नाक, तोंड स्वच्छ करावे. नाक व तोंडात चिकट पातळ द्रव असल्यास काढून टाकावा. गाय वासराला चाटू द्यावे. त्यामुळे वासराची रक्तभिसरणाची क्रिया सुरु होते.
- २) वासराला गोठ्यातील स्वच्छ जागेत ठेवून थंडी आणि वाच्यापासून संरक्षण केल्यास यो रोगास प्रतिबंध घालता येतो.
- ३) पशुवैद्यकाच्या सल्ल्याने ताबडतोब औषधोपचार करावेत.

हगवण लागणे (पांढरी हगवण/कोलायबॅसोलोसिस) :

नवजात वासरांना होणारा हा घातक, महत्वाचा आजार आहे. जन्मल्यानंतर ६० टक्के वासरांमध्ये हा आजार दिसून येतो. हा आजार इकोलाय, सालमोनेला, इन्टरोकोकाय इ. जिवाणुमुळे व रोटाह्यायरस, कोरोनाह्यायरस इत्यादी विषाणुमुळे आणि कॉक्सिडिया, क्रीप्टोस्पोरायडिया इ. परोपजीवांमुळे होतो. हा आजार जन्मल्यापासून ते वयाच्या एक महिन्यांपर्यंत वासरात दिसून येतो.

लक्षणे :

आजारी वासरास ताप येतो, पातळ पिवळसर हगवण लागते. वासरे दिवसेंदिवस अशक्त होऊन मरणाही पावू शकतात. काही वेळा शरीरातील पाण्याचे व क्षाराचे प्रमाण कमी होऊन आतळ्यात विविध विकृती दिसून येतात, वासराची वाढ मंदावते आणि वयात येण्याअगोदरच मृत्युमुखी पडतात.

प्रतिबंधक उपाय :

- १) पशुवैद्यकाच्या सल्ल्याने त्वरीत औषधोपचार करावा.
- २) जीवनसत्त्वांचे इंजेक्शन नसेतून द्यावे.
- ३) जन्मल्यानंतर वयाच्या तीन ते चार दिवसांपर्यंत न चुकता कच्चे दूध /चीक पाजावे.

थायलेरीओसीस :

हा आजार थायलेरिया नावाच्या परोपजीवीमुळे होतो. याचा प्रसार शरीरावर असणाऱ्या गोचिडांमार्फत होतो. हा आजार झाल्यास ताप येतो, लिंफनोड सुजतात, आजारी वासरू अशक्त होते, श्वासोच्छ्वासास त्रास होतो इत्यादी लक्षणे दिसून येतात. आजारी वासराच्या रक्त तपासणीवरून निदान करता येते.

प्रतिबंधक उपाय :

- १) पशुवैद्यकाच्या सल्ल्यानेच उपचार करावा.
- २) याचा प्रसार गोठ्यातील गोचिडांमुळे होत असल्याने गोठे स्वच्छ ठेवावेत. गोचिडांचे वेळीच नियंत्रण करावे.

क्षयरोग :

हा रोग मायकोबॅक्टेरीयम बोव्हीस या जिवाणुमुळे होतो. मुख्यतः प्रसार गाईपासून दुधाद्वारे किंवा संपर्कातून, तसेच रोगाचा प्रसार दूषित खाद्य व पाण्याद्वारे होतो. आजारी वासरास ताप येतो, भूक लागत नाही, रोगाच्या नंतरच्या काळात म्हणजे रोग झाल्यावर काही दिवसांत फुफ्फुसात गाठी निर्माण होतात. त्यामुळे आजारी वासरास धाप लागते, श्वसनास त्रास होतो आणि मृत्युही होऊ शकतो. वासराच्या वयाच्या पाच ते सहा महिन्यात ट्युबरकुलीन टेस्ट करून या रोगाचे निदान करता येते.

प्रतिबंधक उपाय :

- १) प्रयोगशाळेतील चाचणी करून रोगी आढळलेल्या जनावरांना मुख्य कळपातील निरोगी जनावरांपासून वेगळे करावे.
- २) गाईस हा रोग झाला असेल तर अशा गाईचे दूध वासरांना पाजू नये.
- ३) गोठ्यात स्वच्छता ठेवावी. वेळोवेळी गोठ्याचे निर्जतुकीकरण करावे.

डिफ्थेरिया :

हा रोग फ्यूजोबॅक्टेरियम नेक्रोफोरम या जिवाणुमुळे वयाच्या सहा ते आठ आठवड्यांत दिसून येतो. हा आजार झालेल्या वासराच्या तोंडात व घशात काळसर संगाचा पापुद्रा तयार होतो, त्यामुळे आजारी वासरास दूध पिता येत नाही. दूध पिणे हळूहळू बंद होते. वासराचा उपचार न झाल्यास त्यातून न्यूमोनिया होऊ शकतो. हा पापुद्रा काढल्यास त्याच्या खाली रक्ताळलेली, सुजलेली, लाल आंतरत्वचा दिसते. त्यामुळे वासरास खाताना किंवा दूध पिताना त्रास होतो.

प्रतिबंधात्मक उपाय :

- १) आजारी वासरास वेगळे करून त्वारित उपचार करावेत.
- २) याचा उपचार योग्य प्रतिजैविकाद्वारे करता येतो.
- ३) गोठा व आजूबाजूचा परिसर स्वच्छ ठेवावा.

मेंदूदाह :

इकोलाय, हिमोफिलस, क्ल्यामायडिया इत्यादी जिवाणुमुळे हा रोग होतो. या रोगामध्ये वासराच्या मेंदू व मेंदूवरील आवरणावर सूज येते. आजारी वासरास अचानक ताप येतो, भूक लागत नाही, वासरू दिवसेंदिवस अशक्त होते व उपचार न झाल्यास झटके येऊन वासरांचा मृत्यू होतो. यातून बच्या झालेल्या वासराची वाढ मंदावते. वासरू उभे राहू शकत नाही, चालू शकत नाही.

प्रतिबंधक उपाय :

- १) पशुवैद्यकाच्या सल्ल्याने योग्य प्रतिजैविके वापरून उपचार करावा.
- २) गोठ्यातील व आजूबाजूचा परिसर स्वच्छ ठेवावा.

वासरांच्या रोगनियंत्रणासाठी महत्वाच्या बाबी

- त्रुतमानानुसार योग्य काळजी घ्यावी.
- गोठा स्वच्छ व हवेशीर ठेवावा.
- गोठ्याची रचना योग्य प्रकारे करावी, जेणेकरून गोठा स्वच्छ व कोरडा राहील.
- वासरे एकमेकांना चाटणार नाहीत यासाठी त्यांना वेगवेगळे बांधावे.
- वासराची विष्टा किंवा शेण ताबडतोब काढून गोठ्याचा पृष्ठभाग निर्जुकाने स्वच्छ करावा.
- वासरू जन्मतःच नाळ बैंबीपासून दोन इंच अंतरावर कापून, शरीरालगतची नाळ तीव्र टिंकवर आयोडीनमध्ये बुडवून स्वच्छ धाग्याने बांधून टाकावी.
- वासरू जन्मतःच त्याचा शवासोच्छ्वास चालू असल्याची खात्री करून नंतर त्याचे नाक व तोंड स्वच्छ करावे.
- वजनाच्या १/१० याप्रमाणे वासराला जन्मतः चीक दररोज चार ते पाच दिवस पाजावा.
- आजारी वासरास निरोगी वासरापासून वेगळे करून त्याची स्वतंत्रपणे काळजी व व्यवस्था करावी.
- वासराच्या वयाच्या १५ दिवसांच्या आत शिंगांचे कोब जाळून घ्यावे, जवळच्या भागातील केस कापून घ्यावेत. जाळलेला कोंब पूर्णपणे जळाल्याची खात्री झाल्यास त्यावर बोरिक पावडर, झिंक ऑक्साईड व मारचूद मिश्रण लावावे.
- वयाच्या एक महिन्याच्या दरम्यान पहिला कृमिनाशक डोस, नंतर दर महिन्याने असे वयाच्या सहा महिन्यांपर्यंत द्यावे. प्रत्येक वेळी कृमिनाशक बदलून द्यावे.
- वयाच्या दोन महिन्यानंतर लाळ्याखुरकूत रोग तसेच पशुवैद्यकाच्या सल्ल्याने घटसर्प, फन्या इ. रोगांविरुद्ध लसीकरण करून घ्यावे.
- वासरांना समतोल पौष्टीक आहार वयानुसार द्यावा.

* मार्गदर्शक *

www.mafsu.in

www.knpcvs.in

कर्नल प्रा. (डॉ.) ए. एम. पातुरकर
मा. कुलगुरु, मपमविवि, नागपुर

डॉ. एस. व्ही. उपाध्ये
अधिष्ठाता, पशुविज्ञान विद्याशाखा,
मपमविवि, नागपुर

डॉ. एन. व्ही. कुरकुरे
संचालक संशोधन,
मपमविवि, नागपुर

डॉ. ए. यु. भिकाने
संचालक विस्तार शिक्षण,
मपमविवि, नागपुर

डॉ. व्ही. डी. आहेर
सहयोगी अधिष्ठाता
क्रांनापापवैम, शिरवळ, जि. सातारा

* संकलन *

डॉ. स्मिता आर. कोलहे
संशोधन प्रकल्प प्रमुख, पशुवैद्यकीय व पशुसंवर्धन विस्तार शिक्षण विभाग
क्रांनापापवैम, शिरवळ, जि. सातारा